

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ МАМАНДАРЫН ДАЯРЛАУ ТӘЖІРИБЕСІ ЖӘНЕ ОНЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

К.А. Есенова¹, Ұ.Т. Әнәпия*²

^{1,2} *әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан*

*E-mail: ¹kamchat_esenova@mail.ru, *²Ulzada_96@mail.ru*

Аңдатпа. Қазіргі таңда инклюзивті білім беру жүйесі әлем мойындаған жүйеге айналып отыр. Ол қоғамның талабы, заман талабы. Қазақстанға инклюзивті білім беру жүйесі кешігіп келуі себепті шешімін қажет ететін мәселелер жетерлік. Солардың бірі кадр тапшылығы, оларды оқыту немесе қайта даярлаудың маңыздылығы, қажеттілігі. Бұл мәселе қаншалықты жүзеге асырылуда, жүйе қаншалықты сапалы, нәтижелі жұмыс жасап жатқанын айқындау уақыт мәселесі.

Мақалада Қазақстандағы инклюзивті білім берудің даму деңгейі, жетілдіру жолдары, мамандардың даярлығы талқыланып, кейбір тұжырымдар жасалынған.

Зерттеуіміздің мақсаты, басты бағыты мен ойы – Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы жетістіктерін талдай отырып, инклюзивті білім берудегі қиындықтардың себептерін анықтау. Мамандардың даярлығын шетел тәжірибесімен салыстырып, мүмкіндігі шектеулі балалардың қажеттіліктеріне бағытталған жұмыстарды саралау.

Жұмыстың ғылыми маңыздылығына тоқталар болсақ, талдау жұмыстары инклюзивті білім берудегі біліктілікті көтеру және аксиологиялық тәсілдің өзектілігі, оның жекелеген топтарының қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ғана емес, сонымен бірге бүкіл қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін дағдыларды, білімді және ақыл-ой әрекетін бағдарлау бойынша мамандарды даярлауға тиімділігі анықталған.

Зерттеу жұмысы барысында жалпы білім беретін мектептерде білім алатын балалардың ата-аналарынан сауалнама алынып, нәтижесі талданды. Сол арқылы олардың ойы мен ұстанатын позициясын айқындадық.

Жұмыстың нәтижелері мен талдауы, қорытындысы: инклюзивті білім берудің жетілдіру жолдарын бұл саладағы проблемаларды анықтаған жағдайда ғана айқындауға болатындығы дәлелденіп, ой салатын талдаулар ұсынылған. Бұл үрдісті қамтамасыз ететін мамандарды даярлау бойынша бірнеше тәсілдер талқыланып, нақты ұсыныстар берілген.

Түйін сөздер: инклюзия, құндылықтар, біліктілікті арттыру, мамандар даярлығы, аксиологиялық тәсіл, білім.

Кіріспе

Ғылымның, техниканың қарқынды дами түсуі адам баласына үлкен мүмкіндіктерді ұсынууда. Жасанды интеллект пен нанотехнология да адамның өміріне біршама жеңілдіктер әкелуде. Алайда, адам бойындағы жалпыадамзаттық, ұлттық құндылықтарды сақтауда, тәлім-тәрбие беруде адам психологиясын тек адам ғана терең түсінеді. Сол себепті де, педагогикалық мамандықтарды күннен-күнге дамыта түсу, шыңдау – маңызды қажеттілік болып қалмақ. Сонымен қатар, денсаулығында ақауы бар, ерекше балаларға да біршама жаңа мүмкіндіктердің бар екені сөзсіз. Соның бірі және ең маңыздысы – инклюзивті білім беру. Себебі инклюзивті білім барша тұлғалардың психикалық мүмкіндіктерін, ерекшеліктерін, физикалық мүмкіндіктерін ескере отырып, тең құқықтылық принципіне сүйенеді. Әр тұлғаның дамуы мен білім алуына тең мүмкіндіктерге негізделген шынайы, әділ қоғамның құрылуына ықпалын тигізеді.

Бүгінгі таңда Қазақстан мектептері инклюзивті білім беруге көшуде. Бүгінгі толғандыратын жағдай осы инклюзивті білім беру саясатының қоғамдағы дамуы. Яғни білім беруші оқытушылардың, мұғалімдердің: жалпы педагогикалық ұжымның даярлығы, инклюзивті орта қалыптастыра алу дәрежесі. Себебі, зерттеулерге сүйенсек, басқа оқыту үлгілеріне қарағанда баланы тереңірек түсінуге, эмпатияға ықпал етуші инклюзивті білім беру тиімдірек екені анықталады. Бұл туралы қазақстандық ғалымдар Ахметов Н.А., Хайдаров Ж.С., Назарова Н.Н., Мовбекова З.А., т.б. ғалымдар өз еңбектерінде зерттеген болатын.

Ғалым З.А. Мовбекова өзінің «Вопросы подготовки педагогических кадров Республики Казахстан к работе в условиях инклюзивного образования» атты еңбегінде «Инклюзивті білім беру деп - дамуындағы мүмкіндігі шектеулі балаларды материалдық-техникалық және психологиялық-педагогикалық жағдайлардың, жалпы білім берудің сәйкестігіне байланысты үдеріске қосу» деп анықтама берген болатын (Жомартова, Аубакирова және Акпарова, 2023). Алайда инклюзивті білім беру жолы әлі де ақсап келеді. Маңыздысы педагогтар даярлығының төмендігі. Бұл тек Қазақстандағы проблема емес, әлем бойынша көтеріліп келе жатқан мәселе. Мәселен Қытай мемлекетінде де инклюзивті орта құру мәселесінің ақсап тұрған тұстарын байқауға болады. Онда инклюзивті білім беру саласында жұмыс істейтін педагогтар сыртқы ұйымдық жағдайларды инклюзивті білім беруді енгізу жөніндегі ішкі ниеттерге айналдыратын әлеуетті тетіктің академиялық зерттеулерінің айқын тапшылығы бар (Wang, Deng and Tian, 2025). Сонымен қатар инклюзивті білім берудің ел саясаты мен ішкі тұрақтылықтың көрсеткіштерінің бірі ретінде қарау идеясы да кейбір дамыған елдерде қарастырылған (Bourke et al., 2025). Инклюзивті білім беру оқушылардың толық әлеуетіне жетуіне кедергі болатын кедергілерді жоюға бағытталған, бұл оларға бірдей оқу мүмкіндіктеріне қол жеткізуге мүмкіндік береді және әртүрлі оқушылар топтары арасындағы оқу үлгеріміндегі алшақтықты жоюға көмектеседі. (Ainscow and Miles, 2008). Инклюзивті білім беруді сынып ішіндегі, қоғамдық ортадағы жағымды әлеуметтік климатты қалыптастыруға көмектесетін негізгі құрал ретінде қарастыра аламыз. Ол өз кезегінде баланың дамуы мен өзіне қызмет көрсете алу дағдыларын, психологиялық тұрғыдан толыққандылықты сезінуіне әсер етеді (Szumski, Smogorzewska and Grygiel, 2022; Newman, 2006).

Инклюзивті білім беру үдерсі жалғыз мұғалімге және оның кәсіби қызметіне ғана тәуелді емес. Мұнда білім беру ұйымының ұйымдастырушылық және реттеушілік, бағыт беруші функцияларын да естен шығармаған жөн (Mendoza and Neumann, 2024; Oroku et al., 2021). Осылайша мұғалімдердің инклюзивті тәжірибелерді енгізу ниетін қалай ынталандыру туралы мәселе арнайы және инклюзивті мектеп білімі саласындағы ғалымдар мен практиктердің назарын аударды. (Almalky and Alrabiah, 2024; Ahmmed, Sharma and Derrpeler, 2014). Байқап отырғанымыздай көптеген елдерде (біздің елімізді қоса алғанда) инклюзивті білім беру мен ол салада жұмыс жасайтын мамандар тәжірибесі мен жұмыс мазмұны теориялық тұрғыдан көптеп қаралғанымен, тәжірибеде жеткілікті түрде іске аспай жатқаны байқалады. Оған себеп немесе әсер етуші факторлар да түрлі болуы мүмкін. Оларды анықтау өз кезегінде кезек күттірмес осы мәселені шешуге, оңтайландыруға әсер етеді деп болжауға болады. Кезек күттірмес дейтін себеп жыл сайынғы ерекше білім алу қажеттілігі бар балалар саны статистика бойынша мыңдап артып келеді. Ал оларды қоғамға қосу мен сол қоғамға кіріктіру (интеграция) болашақ үлкен қиындықтарды болдырмас еді. Сондықтан бұл білім саласын ғана қамтымайды; сонымен қатар ел экономикасы, саясаты мен тұрақтылығының да бір индикаторы бола алады.

Материалдар мен әдістер

Бұл ғылыми жұмысты орындау барысында авторлар аналитикалық әдісті пайдаланды, бұл авторларға жұмыста қарастырылған мәселелерді олардың бірлігі мен дамуы бойынша зерттеуге мүмкіндік берді. Тақырыпты тереңірек ашу үшін және оны дәлелді негіздеу үшін ғылыми негіздемесі жасалды, ол үшін ақпарат базаларындағы ғылыми мақалалар талданып, жан-жақты қаралды, талданды, керек ақпараттар қысқаша енгізілді.

Зерттеу мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық мазмұндағы ғылыми мақалаларға теориялық талдау, заңнамалық құжаттардың мазмұнына анализ, еліміздегі педагогикалық тәжірибеге шолу және қорытынды жасау, сұрау әдістері (сауалнама, әңгімелесу) қолданылды.

Сауалнама жүргізу ауқымы кездейсоқ құрамда, онлайн форматта жүргізілді. Бұл өз кезегінде қозғалып отырған мәселенің практикалық тұрғыдағы әлеуетін анықтауға өз үлесін қосты. Шынайы әрі жауап беруге ыңғайлы болуы үшін сұрақтар нақты әрі қысқа етіп таңдалып алынды. Сауалнамаға қатысушылар жалпы білім беретін ұйымдардың мұғалімдік құрамы.

Тапсырманың мақсаттары мен жүргізілген зерттеулерді ескере отырып, авторлар ғылыми танымның функционалдық-құрылымдық әдісін пайдаланды.

Нәтижесінде авторлар инклюзивті білім берудегі аксиологиялық тәсілмен байланысты кейбір мәселелерді қарастыра алды.

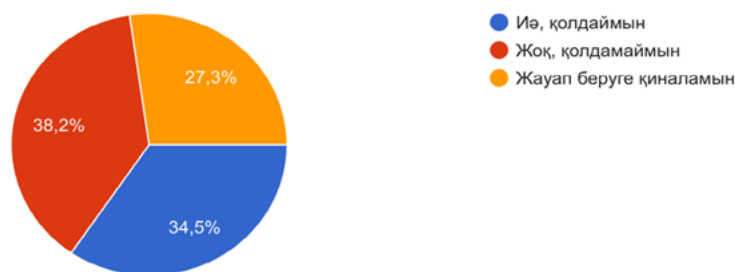
Жоғарыда көрсетілген әдіс-тәсілдердің көмегімен Қазақстандағы инклюзивті білім беру мамандарын даярлау тәжірибесіне қысқаша әрі нақты шолу жасалып, сонымен қатар оны жетілдіру жолдарын анықтау мақсатында әлемдік озық тәжірибелер мен оның шешу жолдары жинақталды, ұсынылды.

Нәтижелер мен талқылау

Инклюзивті білім берудің негізгі мақсаттары жалпы, арнайы білім беру жүйелерінен түбегейлі айырмашылығы бар координаталық жүйеде орналасқан деп айтуға болады. Сонымен қатар, сол ерекшеліктерге қарамастан, инклюзивті білім беру арнаулы, жалпы білім беру жүйесінің негізгі бағытын жоюға бағытталмағанын естен шығармау керек. Ол жалпы білім беру жүйелерін әрі қарай нығайтуға, онымен еркін байланысқа түсуге бағытталады. Өкінішке орай, мұғалімдердің көп бөлігі мүмкіндігі шектеулі балаларды дені сау балалармен бірге оқытуға қиналады, қарсылық білдіреді. Мектептің мұғалімдерінен алынған сауалнаманың өзінде осы мәселе анықталды.

Мүмкіндігі шектеулі бала мен дені сау баланың бір сыныпта оқуын қолдайсыз ба?

55 ответов

1-Сурет. Ерекше білім алу қажеттілігі бар бала мен қалыпты дамушы баланы бір сыныпта оқыту туралы сауалнама

Ескертпе: деректер Google Forms платформасы арқылы жинақталды (https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSeE2KmPby4UnvbkSDnwLHqJuChwGuunc8JnSyH3JI_EP8w9LQ/viewform?usp=header)

Берілген жауаптардың 38,2% наразылығын білдірсе, 27,3% жауап беруге қиналатындығын айтты. Жауаптарды зерделей келе, жалпы инклюзивті білім туралы мұғалімдердің түсінігін анықтауға қадам жасалды. Жүргізілген зерттеу жұмыстарына сүйенсек, тіпті инклюзивті білім беруді тек арнайы мектептерге ғана қатысты білім беру жүйесі деп есептейтін де мұғалімдер бар екен.

Инклюзивті білім беруді жүзеге асыратын оқу орындарына келесі талаптардың орындалуы міндеттеледі: мүгедектігі бар балаларға оңалту бағдарламасын ескере отырып әзірленген арнайы білім беру бағдарламаларын әзірлеу; түзету тәсілдері мен техникалық құралдардың болуы; арнайы дайындалған мұғалімдермен жұмыс; әлеуметтік және де басқа жағдайларда көрсетілетін медициналық көмек.

Инклюзивті білім беру бойынша қойылған мақсатқа жету үшін біршама шаралар орындалуы қажет: мүмкіндігі шектеулі балалар мен дені сау балаларды бірлесіп оқытуды реттейтін нормативтік құқықтық актілерді дайындау;

тиімді білім беру үшін тиісті қолдауды ұйымдастырудың стандартты шешімдерін әзірлеу; білім беру мекемесін мүгедектерге арналған арнайы құрал-жабдықтармен жабдықтау; оқу кабинеттерінің әмбебап дизайнын даярлау;

Қазақстан Республикасының әрбір субъектiсiнде мүмкіндігі шектеулі және дені сау тұлғаларға бірлескен білім беретін базалық оқу орындарының желісін қалыптастыру;

әлеуметтік желілер, теледидарлар және өзге де бұқаралық ақпарат құралдарында мүмкіндігі шектеулі адамдарға деген дұрыс көзқарас қалыптастыру үшін инклюзивті білім берудің мәнін түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

Қазақстан Республикасының барлық аймақтарында осы тәжірибені насихаттау мақсатында инклюзивті білім беру мен арнайы білім беруді енгізудің «үздік тәжірибелері» туралы деректер қорын құрастыру, т.б.

Негізгі мақсатымыз – білім беру саласының жаңа сегменті ретінде инклюзивті білім беруді тез арада ұйымдастыру емес, инклюзивтік қағидаларға негізделген білім берудің барлық деңгейіндегі кешенді эволюциялық өзгерістер енгізу.

Әрине, инклюзивті білім беруге аз уақыт ішінде толықтай дайын болу мүмкін емес. Бастысы – бір орында тоқталып қалмау, қол жеткізген жетістіктерге сыни көзқараспен қарап, табылған шешімдерді тұрақталған деп қарамау. Әр облыс, қала, аудан, жеке мектептер инклюзивті білім беруді қай тұстан бастау қажеттігін өздері таңдағаны жөн.

Инклюзивті білім беруді жүзеге асыру арқылы балаларға адамның құқықтары туралы білімдерін шыңдауға мүмкіндік беріп қана қоймай, мұғалімдерді де шыңдаймыз. Себебі германиялық дефектолог ғалымы П. Шуманның сөзіне сілтеме жасасақ: «Бала кемістігінің даму дәрежесі қаншалықты төмен болса, соншалықты мұғалімнің білім дәрежесі жоғары болу керек».

Ал жоғарыда талданған әлем бойынша зерттеулер, жүргізілген сауалнама нәтижелері осы педагогтардың даярлығын бір жолға салуды талап етеді. Біздің ойымызша, оның бірінші жолы - біліктілікті арттыру.

Біліктілікті арттыру білім беру жүйесін дамытудың ең амбициалық бағыттарының бірі болып табылады, ол «өмір бойы білім алу» қағидатын жүзеге асыруға мүмкіндік береді, оның дамуының өзектілігі білімнің ескіру процесінің жеделдеуімен және қажеттілікпен түсіндіріледі.

Білім беру жүйесінің қалыптасу тарихын, оның ішінде біліктілікті арттыру жүйесінің дамуын әр қырынан зерттеген отандық ғалымдар аз емес. Олардың қатарында Т. Тәжібаев, Л. Колесниченко, Қ. Бержанов, А. Сембаев Г. Ахметова және т.б. ғалымдар бар. Олардың біліктілікті арттыру бойынша еңбектері зор. Жалпы Қазақстандағы біліктілікті арттыру бойынша жүйенің қалыптасуын екі кезеңге бөліп қарастырып жүр: кеңестік кезең және Қазақстанның егемендік алғаннан кейінгі кезеңі. Екі кезеңде де білім саласы үнемі даму үстінде. Бұл тұста А.И. Сембаев қазақ ағарту ісі мен қазақ мектебінің тарихын зерттеуге елеулі үлес қосты, оның монографиясы қазақ мектебінің қиын жолы мен өрлеу жолын, педагогикалық кадрларды даярлау мен олардың біліктілігін арттыруды дамыта түсті. Тарихқа көз жүгіртсек, педагогикалық даму әр уақытта қарқынды жүріп отырған. Төмендегі кестеден осы үрдісті байқауға болады.

1-Кесте. Қазақстандағы білім беру саласының даму қарқыны

Уақыты	Даму деңгейі
XX ғасырдың бірінші жартысы – 1920 ж.	<p>Оқытуды социалистік идеялардың белсенді насихаттаушысына айналдыру міндеті педагогикалық кадрларды даярлау мен қайта даярлаудың тиісті жүйесін құруды талап етті.</p> <p>Ғылыми қызметкерлерді дайындау тәртібі туралы бірінші ереже 1925 жылы бекітілді, одан ғылыми-педагогикалық кадрларды жоспарлы дайындаудың пайда болуы басталуы керек болды. Е.М. Никитиннің зерттеуінде «Білім беру қызметкерлерінің біліктілігін арттырудың федералды жүйесі. Кеңестік кеңістіктегі ДК жүйесінің қалыптасу тарихы, салыстырмалы тәжірибесі, қазіргі жағдайы, болжамы, дамуы», мұнда кадрларды қайта даярлау және біліктілігін арттыру жүйесінің қалыптасу процесі жүріп жатқаны атап өтіледі.</p> <p>білім саласы қызметкерлері оңай болған жоқ (Есимова және Ергалиев, 2023).</p>
XX ғасырдың бірінші жартысы – 1930 ж.	XX ғасырдың отызыншы жылдары мұғалімдердің біліктілігін арттыруда курстар алғаш рет пәндер бойынша сараланды.
1939-1945 жылдар	Сандық сипаттамаларға ерекше назар аударылған кезде ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлаудың жоспарланған жүйесін жетілдіру жұмыстары жүрді. Осы кезеңде Кеңес елінде ашылған мекемелер жоғары білікті мамандармен қамтамасыз етілді. Мәскеу, Ленинград, Киев және басқа қалалардан келген мамандар.
Ұлы Отан соғысынан кейінгі жылдар	Соғыстан кейінгі республиканың біліктілігін арттыру құрылымдарының қызметі жеткілікті түрде сипатталған (Young, 2024). Біліктілікті арттыру мазмұнында қарастырылып отырған кезеңде оқушыларды еңбек және отансүйгіштікке тәрбиелеу, мұғалімдердің ғылым негіздерін меңгеру мәселелеріне көп көңіл бөлінеді. Мұғалім мамандығының қоғамдағы беделі жоғары болды.
XX ғасырдың 60-80 жылдары	Біліктілікті арттыру жүйесінде педагогтардың жалпы білімдік және идеялық-саяси деңгейін көтеру бойынша жұмыстар жалғасты, әдістемелік құрамдас айтарлықтай күшейтілді: педагогикалық жұмыстың технологияларын және практикалық дағдыларды меңгеру бойынша сабақтар өткізілді; озық педагогикалық тәжірибені зерделеу, жалпылау және танымал ету мәселесі жаңартылды; мектептің оқу-тәрбие жұмысын жақсарту және педагогикалық ұжымның кәсіби біліктілігін арттыру мақсатында бастауыш және орта мектеп мұғалімі атағын алу үшін аттестация өткізілді.

<p>1991-2000 жылдар аралығы</p>	<p>Республикада ұлттық руханияттың, дәстүрдің жаңғыруы, халықтардың ұлттық сана-сезімін арттыру процестері басталды.</p> <p>Кеңестік кезеңде мұғалімдерді даярлау тек мұғалімдер білімін жетілдіру институттарында ғана жүргізілсе, 1990 жылдары әртүрлі саладағы жеке оқу орындарында (Білім институты, Ересектерге білім беру орталығы және т.б.) жүзеге асырыла бастады. Бұл жағдай мұғалімдерге демократиялық қоғамның маңызды белгісі болып табылатын өз қажеттіліктеріне, мүмкіндіктеріне, тілектеріне сәйкес сол немесе басқа оқу орнын таңдау мүмкіндігін берді.</p>
<p>1991-2011 жж.</p>	<p>Қазақстанда Біліктілікті арттыру саласындағы ұлттық саясат әлемдік тәжірибені, әлемдік мәдениеттің жетістіктерін және педагогикалық теория мен практиканың даму тарихын ескере отырып қалыптаса бастады. Дайын білімді бастапқы меңгеруден білімді құрудың әдіс-тәсілдерін, шығармашылық ойлау әдістерін және стандартты емес жағдайларда оқушылардың мінез-құлқын түсінуге көшуді ұсынатын оқыту мен тәрбиелеудің жаңа нұсқаулары алға шықты (Young, 2024).</p>
<p>2016 жылы</p>	<p>Кадрлардың біліктілігін арттыру, даярлау және қайта даярлау орталығының базасында ҚАО-дан бөлек Республикалық біліктілікті арттыру және қайта даярлау институты құрылды.</p>

Кестедегі қысқаша ғана мағлұматта көрсеткіміз келгені біліктілікті арттырудың жылдан-жылға шыңдала түскені. Бұл үрдіс – заманның талабы. Курстардың мазмұнындағы мүлде жаңа бағыт педагогикалық кадрлардың біліктілігін арттыруда тәжірибеге ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу болды (Новикова, 2009).

Курс бағдарламаларының мазмұнында «ізгілендіру», «үздіксіздік», «инновация», «этномәдениет», «көпмәдениеттілік», «сапа» ұғымдары арқылы ашылатын жаңа тәрбие мұраты туралы тақырыптар пайда бола бастады.

Әлемдік тәжірибеде мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесіне озық инновациялық білім беру тәжірибесін жедел жеткізу негізінде жоғары сапалы білім беруді қамтамасыз ететін икемді, ұтқыр механизм рөлі жүктелген. Қазақстан үшін жаңа курстық бағдарламаларды енгізу, оқытуды ұйымдастырудың жаңа стратегияларына, әдістемелік нұсқауларына баса назар аудара отырып, мұғалімдерді сыныпта, студенттермен жұмыс істеуге дайындау мазмұнын жаңарту түріндегі мұғалімдердің біліктілігін арттыру жүйесін жаңғырту мәселесі. процесс өте өзекті болды. Қазақстандағы біліктілікті арттыру жүйесін жаңа деңгейге жеткізу жұмыстарының тізбесіндегі маңызды жаңалық Кембридж университетімен бірлесіп «Назарбаев зияткерлік мектептерінің» АҚ әзірлеген бағдарлама бойынша біліктілікті арттыру курстары болды.

Мүмкіндігі шектеулі балалармен жұмыс істеудің инновациялық әдістері бойынша біліктілікті арттыру әзірленді. Ол өз қызметін тек дидактикалық тұрғыдан ғана емес, сонымен қатар құндылық бағдарларының өзгеру деңгейін де қайта қарауды талап етті. Біліктілікті арттыру жүйесінде білім беру мазмұнын жетілдірудің даму дәрежесін зерделей отырып, инклюзивті білім беру педагогтарына арналған

білім беру бағдарламаларының мазмұнын жетілдіру бойынша әдістеме де өз уақытында әзірленді.

Бүгінгі таңда инклюзивті білім беруді дамытуға мемлекеттік білім беру саясатының көптеген стратегиялық құжаттарында көп көңіл бөлінген:

Білім және ғылымды дамытудың 2020 жылға арналған мемлекеттік бағдарламасында;

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында;

Қазақстан Республикасында жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы;

Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы», «Білім туралы» заңдары;

Мүгедек балаларды әлеуметтік-медициналық-педагогикалық түзеу қолдауы);

Қазақстан Республикасының мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамалары;

«Қазақстан Республикасындағы мүгедектерді әлеуметтік қорғау туралы»;

«Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» және т.б.

Инклюзивті білім беруді дамыту және мүмкіндігі шектеулі балаларды білім беру ортасына қосу білім беру үдерісіне қатысушылардың кәсіби мүмкіндіктері мен жеке қасиеттеріне тікелей байланысты. Бұл орайда ұстаздардың кәсіби шеберлігі ерекше ескеріледі. Мұғалім тек дамуы қалыпты балалармен ғана емес, инклюзия тобына жататын (денсаулығында ақауы бар, сол мемлекет тілінде сөйлей алмайтын, отбасылық жағдайы нашар, ұзақ уақыт емханада болған, әлеуметтік жағдайы төмен, т.б.) балалармен де жұмыс шебер, жоғары деңгейде жұмыс жасай алуы қажет. Дегенмен инклюзивті білім беруді дамыту процесі Қазақстанда біршама қиындықтарға тап болуда, олардың кейбіріне тоқталатын болсақ:

- мұғалімдердің инклюзивті білім беруді енгізуге кәсіби дайын болмауы;

- ата-аналардың психологиялық-педагогикалық білімдерінің жеткіліксіздігі;

- мектептегі сыныптардың экономикалық тұрғыдан толық қамтылмауы;

- мамандардың жетіспеуі (дефектологтардың, әлеуметтік педагогтардың, тіпті арнайы кураторлардың (тьютор) болмауы).

Мұғалімдерді әлеуметтік әділеттілік пен инклюзияға қол жеткізуге бағытталған өзгерістердің белсенді қатысушылары ретінде даярлау олардың нені білуі, қолдануы және неге сенуі керек екенін ғана емес, сонымен қатар олардың мүмкіндіктері мен ықпалын мұғалімдер рөлінде қалай қолданатынын нақты түсінуді талап етеді. Ғылыми әдебиеттерде оқушылардың әртүрлі санаттарымен тиімді жұмыс істеу үшін қажетті білім, дағдылар мен құндылықтарға қатысты белгілі бір келісім болғанымен, бұл қасиеттердің мұғалімдер жұмыс істейтін әртүрлі жағдайларда қалай қалыптасатыны, көрінетіні, сақталатыны және расталатыны туралы аз түсінік қалады. Алайда, көбінесе бұл қасиеттер ұлттық стандарттарда көрініс табады, онда мұғалімнің біліктілігін алу үшін қандай құзыреттер қажет екендігі нақты жазылған (Pantic and Florian, 2015).

Соның ішінде мамандардың инклюзивті балалармен жұмыс жасауда біліктілігінің төмендігі алаңдатады. Бірқатар елдерде инклюзивті білім беру келесі принциптерге негізделеді: адамның құндылығы оның қабілеті мен жетістіктеріне байланысты емес, әрбір адам сезінуге және ойлауға қабілетті және құқылы (Сардарова және басқалар, 2021; Лихачев, 2010).

Конвенциялардың негізгі ережелеріне сәйкес Қазақстан барлық деңгейлерде (мектепке дейінгі, мектеп, жоғары оқу орындары) инклюзивті білім беруді қамтамасыз ету міндетін қойды. Дегенмен, инклюзивті білім беру жалпы білім берудің бір бөлігі емес, жеке тенденция екенін түсіну керек.

Арнайы білім беруді дамыту жөніндегі Еуропалық агенттік инклюзивті мұғалімдерге арналған төрт негізгі құндылықтарға және әрбір негізгі құндылықтармен байланысты құзыреттер жиынтығына негізделген инклюзивті мұғалімдер профилін әзірледі. Қазақстанда да болашақ мамандарды, жұмыс жасап жүрген педагогтарды осы құндылықтарға бағыттау қажет (Тұжырымдама, 2023).

2-Сурет. Инклюзивті білім беру жағдайындағы мұғалімдерге арналған негізгі төрт құндылық
Ескертпе: (UNESCO, 2009; Florian, 2012) деректері негізінде құрастырылған

Жоғарыда көрсеткеніміздей, ең маңыздысы инклюзивті білім беру жағдайында мұғалімдердің біліктілігін үнемі дамытып отыру. Себебі инклюзивті білім беру – мұғалімдердің үздіксіз қолдауы мен кәсіби дамуын талап ететін динамикалық процесс. Бұл балалардың сапалы білімге қол жеткізуде кездесетін кедергілерді және осы кедергілерді жою жолын бүкіл мектеп қауымдастығында үздіксіз талдау және өзін-өзі бағалау.

Инклюзивті білім беру бойынша 2011 жылдан бері біраз зерттеулер жүргізілді. Концепция жасақталды, Кембридж университетімен біраз жұмыстар жүргізілді, blended learning форматындағы мұғалімдерді оқыту, т.б.

Жоғарыда келтірілген дереккөздерді талдау инклюзивті білім беру үдерісінің сапасын арттыру мақсатында педагог пен әдістемелік қызметтің өзара әрекеттесуіне ерекше жағдай туғызатын, инклюзивті білім беру саласында педагогикалық ұжымды басқару жүйесін әзірлеу қажеттілігін туындатады. Бұл мәселеде, аксиологиялық тәсіл негізінде «бәріне ортақ» білім беру мәселелері бойынша біліктілікті арттыру процесінде білім беру бағдарламаларын қалыптастыру ерекше маңызды және нәтижелі болады, мұнда білім беру бағдарламасы көп функциялы мақсаттарды шешетін және білім берудің көп деңгейлі ерекшеліктерін көрсететін жүйенің бір түрі ретінде әрекет етеді. Психологиялық-педагогикалық қана емес, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени құбылыстарды шешуге қолайлы. «Жалпыға ортақ» білім берудің теориялық негізін ізгілікті психология мен педагогика құрайды: олар бірігіп адамның тұлға болып қалыптасуы мен дамуын жалпы түсіндіретін аксиологиялық тұрғыдан түсіндіріледі. Себебі аксиологияда инклюзивті білім беру негізі (адамдарды жасына, жынысына, тұрмысына, әлеуметтік статусына, көзқарастары мен позицияларына, т.б. қарамастан, жеке құндылық ретінде қарау) жатыр. Қазақстандағы инклюзивті білім беруді одан әрі дамыту үшін төмендегі қағидалар ескерілуі керек:

- инклюзивті білім беру тек білім беру мекемелерінің іске асыруы тиіс шара деп емес, барлық әлеуметтік институттар жауапты тарап ретінде қарауы шарт;
- инклюзивті білім беру – ерекше балалармен тікелей жұмыс жасайтын мамандардан үздіксіз даму мен білім алуды талап ететін қарқынды өзгерістер мен дамуға ұшырайтын процесс;
- білім беру мекемелеріндегі педагогикалық кеңестерде ерекше және қалыпты дамушы балалардың сапалы, қажетті білім алу барысында кездесетін кедергілерді анықтау мен оларды жою жолдарын үнемі талдау және сыртқы/ішкі бағалау, анализ;

- мүгедектігі бар педагогикалық кадрларды қосымша оқыту, қолдау және жұмысқа алу туралы нақты міндеттеме болуы керек;
- мамандардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау – инвестиция мен нақты қаржылық жоспарды қажет ететін үздіксіз үдеріс.

Инклюзивті білім берудегі басты мәселе – командада жұмыс жасау. Әлеуметтік психологпен, дефектологпен, куратормен, ата-анамен, медицина мамандарымен тығыз байланыста жұмыс жасай алу қажет.

Біліктілікті арттыру мұғалімге ескірген көзқарастардан арылуға көмектеседі, оны сыртқы өзгерістерге бейім етеді, бұл сайып келгенде оның бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Біліктілікті арттыру процесінің принциптері:

- оқудағы белсенділік принципі;
- оқу-тәжірибелік іс-әрекетті біріктіру;
- тұтынушының (тыңдаушының немесе тыңдаушылар командасының) мазмұнды таңдауы және біліктілікті арттыру нысандары; дидактикалық негіздердің өзгермейтіндігі; логикалық-семантикалық білімді модельдеуге негізделген макро- және микронавигация;
- стратегиялық басқару принциптері (Гримес, 2009).

Инклюзивті білім бойынша біліктілікті арттыру жүйесіндегі ең тиімді жол – аксиологиялық тәсіл. Аксиологиялық тәсіл гуманистік педагогиканың мәнін көрсететін құрал: бұл жерде адам, жеке тұлға қоғамның ең жоғары құндылығы, қоғамдық дамудың өз алдына мақсат ретінде қарастырылады. Шын мәнінде, педагогикадағы аксиологиялық тәсілді білім беру мен әдістеменің жаңа философиясы деп атауға болады.

Қазіргі білім берудің аксиологиялық принциптері оның диалогтық сипатын қамтамасыз етуді талап етеді және әртүрлі философиялық-педагогикалық көзқарастарға құрметпен қарауды бекітеді. Бұл аксиологиялық ойлаудың орталығында тұрған өзара тәуелді және өзара әрекеттесетін дүние концепциясы. Ол интегралды тұлға әлемін растайды, сондықтан адамзатты біріктіретін ортақ нәрселерді де, әрбір жеке адамның ішкі құндылығын да көруге үйрену маңызды. Ересектерге білім беру әр тұлғаның үйлесімді дамуына бағытталған. Субъективтік тұрғыдан алғанда бұл мақсат тұлғаның тұтас тұлға болып қалыптасуының ішкі қажеттілігі ретінде әрекет етеді (Қағида, 2022).

Аксиологиялық көзқарастың идеясы адамнан тыс және адами құндылықтарсыз болуы мүмкін емес, өйткені ол заттар мен құбылыстардың ерекше адамдық мәнін білдіреді. Құндылықтар бастапқы емес, олар әлем мен адам арасындағы қарым-қатынастан туындайды; құндылықтар тарих процесінде адам жасаған нәрселердің маңыздылығын растайды. Құндылықтарға тек әлеуметтік прогреске байланысты оң мәнді оқиғалар мен құбылыстар жатады.

Аксиологиялық тәсілді оқу үдерісінде қолданудың өзектілігі ақпараттық технология дәуіріне байланысты, оның ерекшелігі – білімнің тез ескіруі. Білім берудегі аксиологиялық тәсіл дағдылар мен білім жүйесін өз қажеттіліктерін қанағаттандыруға ғана емес, сонымен бірге әлеуметтік мәселелерді шешуге бағытталған құндылықтармен біріктіруге мүмкіндік береді (Моисеев, 2001).

Аксиологиялық көзқарас студенттердің құндылықтар жүйесін қалыптастырады, бұл өз кезегінде олардың білім беру қызметінің нәтижесінде қоғамға кірігуіне ықпал етеді. Құндылықтар - бұл жеке адам үшін маңызды болып табылатын идеалды немесе материалдық объектілер. Кең мағынада құндылықтар дегеніміз адамның мақсаттары, мүдделері, қажеттіліктері, жоспарлары үшін маңызды нәрсеге белгілі бір қалыптасқан көзқарастар. Құндылықтар жүйесі адамның ойлауы мен мінез-құлқының принциптерін негіздейтін ұғымдардан қалыптасады. Олардың қалыптасуы индивидтердің сыртқы әлеммен өзара әрекеттесуінің нәтижесінде пайда болады және адамның қоршаған ортаға және қоғамға қатынасынан көрінеді. Белгілі бір құндылықтарды бойына сіңірген адам оларды мінез-құлқының мотиві ретінде пайдаланады.

Қорытынды

Инклюзивті білім беру баланы емес, білім беру жүйесін өзгертуді көздейді және ол барлық балалардың әртүрлі екенін мойындайды, ал мектептер мен білім беру жүйесі барлық оқушылардың жеке қажеттілік-

теріне бейімделуі керек, инклюзив деген сөз «барлығын бірдей етуге тырысу» дегенді білдірмейді. Оның негізгі ұстанымының бірі икемділік болып табылады, ол балалардың әртүрлі қарқынмен оқитынын және мұғалімдерге икемді оқытуды қолдау үшін арнайы дағдыларды қажет ететінін мойындайды. Көп жағдайда балаларға жақсы, түсінікті, қолжетімді оқыту қажет. Ал бұл, өз кезегінде, баланың жеке қажеттіліктеріне, қабілеттеріне және даму ерекшеліктеріне сәйкес келетін әртүрлі әдістерді қолдануды талап етеді.

Біздің нәтижелеріміз инклюзивтілік принциптерін ұстанатын, бірақ оқытуды бағалау және оқушыларды қабілеттер деңгейі бойынша анықтау және жіктеу үшін даму нормалары сияқты күрделі ойлау тәсілдеріне сүйенетін саясат пен тәжірибе басым білім беру жүйелерінде жұмыс істейтін мұғалімдер үшін ерекше өзекті және маңызды. Мұндай тәжірибе кең таралғанына қарамастан, көбінесе мектептегі тым көп балалардың оқуы мен үлгерімін жақсартуға емес, шектеуге қызмет етеді. Мұнда сипатталғандардың барлығына қатысты болжамдарға, әрекеттерге және тәсілдерге негізделген инклюзивті педагогикалық тәсіл мұғалімдердің жеке айырмашылықтарға қалай жауап беретінінде нәзік, бірақ маңызды өзгерісті қамтамасыз етеді, бұл кейбір оқушыларды қабілетсіз деп тану түсінігін болдырмайды. Жалпы зерттеу барысында ең маңызды назар аударатын мәселе – инклюзивті білім беру мазмұнында жұмыс жасайтын мамандар үшін тұрақты әрі фундаменталды біліктілігін арттыру және қолдау көрсету қажеттілігі анықталып отыр.

Авторлардың қосқан үлесі:

Әнәпия Ұ.Т. – мақаланы жазуға айтарлықтай үлес қосты. Статистикалық және хронологиялық ақпараттарды жинақтап, оны жүйеледі. Сауалнама алды.

Есенова К.А. – анықталған ақпараттарды өңдеуге, жүйелеуге және нәтижелерін шығаруда жетекшілік жасады.

Әдебиеттер тізімі

Есимова, Ш.А., Ергалиев, Д.Н. (2023). Анализ и оценка образовательных программ «Государственное и местное управление» в вузах Казахстана. *Economy: Strategy and Practice*, 18(1), 145–164.

Жомартова, А.Д., Аубакирова, С.Д. және Акпарова, Ж.М. (2023). Педагогтарды инклюзивті білім беруге даярлаудың шетелдік тәжірибесін талдау. Абай атындағы ҚазҰПУ-дың хабаршысы. Педагогика ғылымдары сериясы, 4(80), 32–43.

Гримес, П. (2009). Качественное образование для всех: История проекта ЛНДР по инклюзивному образованию 1993–2009 гг. Вьетъян.

Қазақстан Республикасы Білім министрлігі. (2022). Мүмкіндігі шектеулі балаларды арнайы психологиялық-педагогикалық қамтамасыз етуге мемлекеттік білім беру тапсырысын орналастыру қағидаларын бекіту туралы (№ 532 бұйрық, 29 желтоқсан).

Қазақстан Республикасы Үкіметі. (2023). Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы (№ 249 қаулысы, 28 наурыз).

Лихачев, Б. Т. (2010). Педагогика: курс лекций (изд. Владос). Москва.

Моисеев, А.М. (2001). Проектирование систем внутришкольного управления. Педагогическое общество России.

Новикова, Л.И. (2009). Педагогика воспитания: Избранные педагогические труды (Н.Л. Селиванова, А.В. Мудрик, Ред.). Москва.

Сардарова, Ж.И., Аутаева, А.Н., Рсалдинова, А.К. и Кемешева, А.М. (2021). Эмоциональный интеллект как основной показатель готовности современных педагогов к профессиональной деятельности в условиях цифровизации и инклюзивного образования. *Вестник КазНУ. Серия педагогическая*, 67(2), 28–37.

Ahmed, M., Sharma, U. and Deppeler, J. (2014) Variables affecting teachers' intentions to include students with disabilities in regular primary schools in Bangladesh. *Disabil Soc* 29(2):317–331. <https://doi.org/10.1080/09687599.2013.796878>

- Ainscow, M. and Miles, S. (2008) Making Education for All inclusive: where next? *Prospects* 38, 15–34 <https://doi.org/10.1007/s11125-008-9055-0>
- Almalky, H.A. and Alrabiah, A.H (2024) Predictors of teachers' intention to implement inclusive education. *Child Youth Serv Rev* 158:107457. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107457>
- Bourke, T., Alford, J., Mavropoulou, S. and Catalano, G. (2025) Interpretations of inclusive education in Australian policy: what's the problem represented to be? *International Journal of Inclusive Education*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/13603116.2025.2532634>
- Florian, L. (2012) Preparing teachers to work in inclusive classrooms: Key lessons for the professional development of teacher educators from Scotland's inclusive practice project. *Journal of Teacher Education*, 63(4), 275–285. <https://doi.org/10.1177/0022487112447112>
- Mendoza, M. and Heymann, J. (2024) Implementation of inclusive education: A systematic review of studies of inclusive education interventions in low-and lower-middle-income countries. *International Journal of Disability, Development and Education* 71(3):299–316.
- Newman, L. (2006) *General education participation and academic performance of learners with learning disabilities. Facts from NLT2. NCSE 2006-3001*. Washington, DC: Institute of Education Sciences, National Center for Special Education Research.
- Opoku, M.P., Cuskelly, M., Pedersen, S.J. and Rayner, C.S. (2021) Applying the theory of planned behaviour in assessments of teachers' intentions towards practicing inclusive education: a scoping review. *Eur J Spec Needs Educ* 36(4):577–592. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1779979>.
- Pantic, N. and Florian, L. (2015) Developing teachers as agents of inclusion and social justice. *Education Inquiry*, 6(3), 333–351. <https://doi.org/10.3402/edui.v6.27311>
- Rossi, P. H., Lipsey, M. W. and Freeman, H. E. (2003) *Evaluation: A systematic approach* (7th ed.). SAGE Publications.
- Szumski, G., Smogorzewska, J. and Grygiel, P. (2022) Academic achievement of students without special educational needs and disabilities in inclusive education—Does the type of inclusion matter? *PLoS ONE* 17(7): e0270124. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270124>
- UNESCO. (2009) *Policy guidelines on inclusion in education*. UNESCO.
- Young, D. (2024) Identifying inclusive training needs with the inclusive practices in English language teaching observation scale. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education*, 9(59), 19. <https://doi.org/10.1186/s40862-024-00259-2>
- Wang, T., Deng, M. and Tian, G. (2025) Facilitating teachers' inclusive education intentions: the roles of transformational leadership, school climate, and teacher efficacy. *Humanit Soc Sci Commun* 12, 636. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04977-8>

К.А. Есенова¹, Ұ.Т. Әнәпия^{*2}

^{1,2} *Казахский национальный университет имени аль-Фараби,
Алматы, Казахстан*

Практика подготовки специалистов инклюзивного образования в Казахстане и пути ее совершенствования

Аннотация. В статье рассматривается уровень развития инклюзивного образования. В настоящее время система инклюзивного образования становится всемирно признанной. Это требование общества, требование времени. В связи с задержкой системы инклюзивного образования в Казахстане имеется достаточно проблем, требующих решения. Одним из них является дефицит кадров, важность, необходимость их обучения или переподготовки. Вопрос времени, чтобы определить, насколько качественно, продуктивно работает система.

В статье обсуждаются уровень развития инклюзивного образования в Казахстане, пути совершенствования, подготовка специалистов, сделаны научные выводы.

Цель, основное направление и идея исследования - выявление причин трудностей в инклюзивном образовании с анализом достижений Казахстана в сфере образования. Дифференциация работы, направленной на потребности детей с ограниченными возможностями, с сопоставлением подготовки специалистов с зарубежным опытом.

Что касается научной значимости работы, то в аналитической работе выявлена актуальность повышения квалификации и аксиологического подхода в инклюзивном образовании, его эффективность в подготовке специалистов по ориентированию умений, знаний и умственной деятельности не только для удовлетворения потребностей отдельных групп, но и для удовлетворения потребностей всего общества.

В ходе исследовательской работы были опрошены родители детей, обучающихся в общеобразовательных школах, проанализированы результаты. Тем самым мы определили их точку зрения и позицию, которой они должны следовать.

Результаты и анализ работы. Заключение: доказано, что пути совершенствования инклюзивного образования могут быть определены только в случае выявления проблем в этой области, представлен анализ мышления. Обсуждены несколько подходов и даны конкретные рекомендации по подготовке специалистов, обеспечивающих этот процесс.

Ключевые слова: инклюзия, ценности, профессиональное развитие, подготовка специалистов, аксиологический подход, образование.

K.A. Esenova¹, U.T. Anapiya*²

^{1,2}Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Practice of training specialists in inclusive education in Kazakhstan and ways to improve it

Abstract. Currently, the inclusive education system is becoming internationally recognized. This is a requirement of society, a requirement of the time. Due to the delay in the inclusive education system in Kazakhstan, there are enough problems that need to be solved. One of them is the shortage of personnel, the importance of their training, and the need for their training or retraining. It's only a matter of time to determine how efficiently and productively the system works.

The article discusses the level of development of inclusive education in Kazakhstan, ways of improvement, training of specialists, and scientific conclusions are drawn.

The purpose, main direction, and idea of the study are to identify the causes of difficulties in inclusive education with an analysis of Kazakhstan's achievements in the field of education. Differentiation of work aimed at the needs of children with disabilities, comparing the training of specialists with foreign experience.

As for the scientific significance of the work, the analytical work revealed the relevance of professional development and the axiological approach in inclusive education, its effectiveness in training specialists in orienting skills, knowledge and mental activity not only to meet the needs of individual groups but also to meet the needs of the whole society.

In the course of the research, parents of children studying in secondary schools were interviewed and the results were analyzed. Thus, we have determined their point of view and the position they should follow.

Results and analysis of the work, conclusion: it is proven that ways to improve inclusive education can be identified only if problems in this area are identified, and an analysis of thinking is proposed. Several approaches were discussed, and specific recommendations were given on the training of specialists involved in this process.

Keywords: inclusion, values, professional development, training of specialists, axiological approach, education.

References

Esimova, Sh.A., Ergaliev, D.N. (2023). Analiz i ocenka obrazovatel'nyh programm «Gosudarstvennoe i mestnoe upravlenie» v vuzah Kazahstana [Analysis and evaluation of educational programs "State and local government" in universities of Kazakhstan]. *Economy: Strategy and Practice*, 18(1), 145–164. (in Russian)

Zhomartova, A.D., Aubakirova, S.D. zhane Akparova, Zh.M. (2023). Pedagogtardy inkljuzivti bilim beruge dajarlaudyn sheteldik tazhibesin taldau [Analysis of foreign experience in preparing teachers for Inclusive Education]. Abaj atyndagy ҚазҰПУ-дын habarshysy. Pedagogika gylymdary serijasy, 4(80), 32–43. (in Kazakh)

Grimes, P. (2009). Kachestvennoe obrazovanie dlja vseh: Istorija proekta LNDR po inkljuzivnomu obrazovaniju 1993–2009 gg.[Quality education for all: The History of the Lao PDR Inclusive Education Project 1993-2009]. V'ent'jan. (in Russian)

Qazaqstan Respublikasy Bilim ministrigi. (2022). Mymkindigi shekteuli balalardy arnajsy psihologijalyq-pedagogikalyq qamtamasyz etuge memlekettik bilim beru tapsyrysyn ornalastyru qagidalaryn bekitu turaly (№ 532 buiryq, 29 zheltoqsan) [On approval of the rules for placing a state educational order for special psychological and pedagogical support for children with disabilities (Order No. 532, December 29)]. (in Kazakh)

Qazaqstan Respublikasy Ykimeti. (2023). Qazaqstan Respublikasynda mektepke dejingi, orta, tehnikalyq zhane kasiptik bilim berudi damytudyn 2023–2029 zhyldarga arnalgan tuzhyrymdamasyn bekitu turaly (№ 249 қаулысы, 28 наурыз) [On approval of the concept for the development of preschool, secondary, technical and vocational education in the Republic of Kazakhstan for 2023-2029 (Resolution No. 249, March 28)]. (in Kazakh)

Lihachev, B. T. (2010). Pedagogika: kurs lekciy [Pedagogy: a course of lectures] (izd. Vlado). Moskva. (in Russian)

Moiseev, A.M. (2001). Proektirovanie sistem vnutrishkol'nogo upravlenija [Designing intra-school management systems]. Pedagogicheskoe obshhestvo Rossii. (in Russian)

Novikova, L.I. (2009). Pedagogika vospitaniya: Izbrannye pedagogicheskie trudy [Pedagogy of education: Selected pedagogical works] (N.L. Selivanova, A.V. Mudrik, Red.). Moskva. (in Russian)

Sardarova, Zh.I., Autaeva, A.N., Rsaldinova, A.K. i Kemesheva, A.M. (2021). Jemocional'nyj intellekt kak osnovnoj pokazatel' gotovnosti sovremennyh pedagogov k professional'noj dejatel'nosti v uslovijah cifrovizacii i inkljuzivnogo obrazovanija.[Emotional intelligence as the main indicator of modern teachers' readiness for professional activity in the context of digitalization and inclusive education] Vestnik KazNU. Seriya pedagogicheskaja, 67(2), 28–37.Pantić, N., & Florian, L. (2015). Developing teachers as agents of inclusion and social justice. Education Inquiry, 6(3), 333–351. <https://doi.org/10.3402/edui.v6.27311> (in Russian)

Ahmed, M., Sharma, U. and Deppeler, J. (2014) Variables affecting teachers' intentions to include students with disabilities in regular primary schools in Bangladesh. Disabil Soc 29(2):317–331. <https://doi.org/10.1080/09687599.2013.796878>

Ainscow, M. and Miles, S. (2008) Making Education for All inclusive: where next? *Prospects* 38, 15–34 <https://doi.org/10.1007/s11125-008-9055-0>

Almalky, H.A. and Alrabiah, A.H (2024) Predictors of teachers' intention to implement inclusive education. Child Youth Serv Rev 158:107457. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2024.107457>

Bourke, T., Alford, J., Mavropoulou, S. and Catalano, G. (2025) Interpretations of inclusive education in Australian policy: what's the problem represented to be? *International Journal of Inclusive Education*, 1–20. <https://doi.org/10.1080/13603116.2025.2532634>

Florian, L. (2012) Preparing teachers to work in inclusive classrooms: Key lessons for the professional development of teacher educators from Scotland's inclusive practice project. *Journal of Teacher Education*, 63(4), 275–285. <https://doi.org/10.1177/0022487112447112>

Mendoza, M. and Heymann, J. (2024) Implementation of inclusive education: A systematic review of studies of inclusive education interventions in low-and lower-middle-income countries. *International Journal of Disability, Development and Education* 71(3):299–316.

Newman, L. (2006) *General education participation and academic performance of learners with learning disabilities. Facts from NLT2. NCSE 2006-3001*. Washington, DC: Institute of Education Sciences, National Center for Special Education Research.

Opoku, M.P., Cuskelly, M., Pedersen, S.J. and Rayner, C.S. (2021) Applying the theory of planned behaviour in assessments of teachers' intentions towards practicing inclusive education: a scoping review. *Eur J Spec Needs Educ* 36(4):577–592. <https://doi.org/10.1080/08856257.2020.1779979>.

Pantić, N. and Florian, L. (2015) Developing teachers as agents of inclusion and social justice. *Education Inquiry*, 6(3), 333–351. <https://doi.org/10.3402/edui.v6.27311>

Rossi, P. H., Lipsey, M. W. and Freeman, H. E. (2003) *Evaluation: A systematic approach* (7th ed.). SAGE Publications.

Szumski, G., Smogorzewska, J. and Grygiel, P. (2022) Academic achievement of students without special educational needs and disabilities in inclusive education—Does the type of inclusion matter? *PLoS ONE* 17(7): e0270124. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270124>

UNESCO. (2009) *Policy guidelines on inclusion in education*. UNESCO.

Young, D. (2024) Identifying inclusive training needs with the inclusive practices in English language teaching observation scale. *Asian-Pacific Journal of Second and Foreign Language Education*, 9(59), 19. <https://doi.org/10.1186/s40862-024-00259-2>

Wang, T., Deng, M. and Tian, G. (2025) Facilitating teachers' inclusive education intentions: the roles of transformational leadership, school climate, and teacher efficacy. *Humanit Soc Sci Commun* 12, 636. <https://doi.org/10.1057/s41599-025-04977-8>

Авторлар туралы мәлімет:

Есенова К.А. – PhD, доцент міндетін атқарушы, Философия және саясаттану факультеті, Педагогика және білім беру менеджменті кафедрасының аға оқытушысы, әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Масанчи к. 39, 050000, Алматы, Қазақстан.

Әнәпия Ұ.Т. – хат-хабар авторы, педагогика ғылымдарының магистрі, «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы бойынша 2-курс докторанты, Философия және саясаттану факультеті, әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Масанчи к. 39, 050000, Алматы, Қазақстан.

Информация об авторах:

Есенова К. А. – доктор PhD, и. о. доцента, факультет философии и политологии, старший преподаватель кафедры педагогики и менеджмента образования, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, ул. Масанчи, 39, 050000, Алматы, Казахстан.

Әнәпия Ұ. Т. - автор для корреспонденции, магистр педагогических наук, докторант 2 курса специальности «Социальная педагогика и самопознание», факультет философии и политологии, Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, ул. Масанчи, 39, 050000, Алматы, Казахстан.

Information about the authors:

Yesenova K. A. – PhD, Acting Associate Professor, Faculty of Philosophy and Political Science, Senior Lecturer, Department of Pedagogy and Education Management, Al-Farabi Kazakh National University, 39 Masanchi St., 050000, Almaty, Kazakhstan.

Anapiya U. T. – the author of the correspondence, Master of Pedagogical Sciences, 2nd-year doctoral student in Social Pedagogy and Self-knowledge, Faculty of Philosophy and Political Science, Al-Farabi Kazakh National University, 39 Masanchi str., 050000, Almaty, Kazakhstan.